

Voorstel De Joodse Stad Oost, voor de bespreking op woensdagochtend 3 sept. 2025

Podcastserie De Joodse Stad Oost

UvA-onderzoeker en projectleider van De Joodse Stad 5.1, 2, e zal voor de **Joodse Stad-Oost** samen met podcastmaker 5.1, 2, e seizoen 3 van de inmiddels geliefde podcastserie De Joodse Stad maken, met muziek van 5.1, 2, e

Het wordt dit keer een zesdelige podcastserie, over “Joodse” thema’s in Amsterdam-Oost: het verdwenen Weesperpoortstation (1843-1939) als de plek waar Oost-Joden Amsterdam binnenkwamen en Amsterdamse Joden vanaf 1880 de stoomtram (bijgenaamd de Gooische Moordenaar, 1880-1958) naar het Gooi namen. Sommigen stopten onderweg bij de Joodse begraafplaats Muiderberg die vanaf de zeventiende eeuw tot op heden in gebruik is.

Van Muiderberg naar een andere Asjkenazische begraafplaats: Zeeburg, waar tussen 1714 en 1942 vooral de armere Amsterdamse Joden begraven werden, maar liefst 100.000 mensen. Hoogleraar 5.1, 2, e schreef een boek over deze begraafplaats in Amsterdam-Oost, en voegde portretten toe van een vijftiental hier begraven personen – van een Oost-Europese rabbijn tot een circusartiest – die een prachtig beeld schetsen van Joods Amsterdam(-Oost).

Uiteraard maken we ook een aflevering over de Transvaalbuurt, via verschillende oproepen kwamen er al buurtverhalen en Joodse jeugdherinneringen binnen, onder andere de bakkerij van 5.1, 5.1, 2, e aan de Tugelaweg kwam meerdere malen terug, maar ook een onderduikverhaal en een familielink met communistisch Amsterdam-Oost politicus Alexander Lisser (1875-1943).

Het communistische en het socialistische karakter van de vooroorlogse Transvaalbuurt, waar zo’n tachtig procent van de inwoners Joods was verdient ook een aflevering, en mogelijk komt ook het literaire verhaal van de buurt aan bod.

Deze thema’s en meer passeren de revue in deze nieuwe Joodse Stad serie die even informatief als verrassend zal zijn, en ook huidige buurtbewoners verbaasd zal doen staan.

Evenementen:

1. Najaar 2025: Joodse Stad evenement in de Ysbreeker

Het eerste evenement dat De Joodse Stad in Oost organiseert vindt plaats in de Ysbreeker, een café-restaurant aan de Weesperzijde 23. Ooit begonnen als een herberg en tapperij vernoemd naar de ijsbreker die er van 1702 tot 1860 voor de deur lag was het café begin jaren ’20 van de vorige eeuw een belangrijke plek voor kunstzinnig Amsterdam en een

ontmoetingsplek voor leden van de SDAP. Een groot deel van de Ysbreeker-gasten was Joods - vooral arbeiders uit de Transvaalbuurt – onder wie communist en zoon van een rabbijn David Wijnkoop (1876-1941) die hier met Floor Wibaut (1859-1936) over het socialisme discussieerde. Wijnkoop richtte later de Communistische Partij op. Direct na de oorlog kwamen Joden die de sjoa overleefd hadden in de Ysbreeker samen om te horen wie nog in leven was en om weer iets te ervaren van het vooroorlogse Joodse leven in de stad.

2. Poeriemspiel – een eerbetoon aan de Amsterdamse Oost-Joodse gemeenschap

De Joodse Stad in maart 2026 een **poeriemspiel** in een theater in Amsterdam-Oost. Een poeriemspiel een komisch, satirisch theaterstuk dat ten tijden van het Joodse Poeriemfeest wordt opgevoerd, gebaseerd op het verhaal van het Bijbelse Boek Esther. In het Esthverhaal trouwt de Perzische koning Ahasveros met de Joodse Esther die er via haar neef en pleegvader Mordechai achterkomt dat hoveling Haman een complot smeedt om de Joden te vernietigen. Esther gebruikt vervolgens haar positie aan het hof om hier een stokje voor te steken, Haman en zijn zoons worden ter dood gebracht en het Joodse volk gered. In de huidige traditie dossen Joden zich met poeriem op carnavaleske wijze uit, lezen het boek Esther in de synagoge, wisselen lekkernijen uit, geven aan de armen en wordt er uitbundig gegeten en gedronken. De humoristische traditie van het poeriemspiel is onderdeel van deze kleurrijke feestdag, er wordt gelachen, geschertst en gezongen, en dat alles in het Jiddisch omdat het spel zich ontwikkelde in de Duitse landen en Oost-Europa, waar Jiddisch onder Joden de voertaal was.

Docent Jiddisch aan de UvA; **5.1, 2, e** voert sinds drie jaar vanuit de universiteit met haar studenten op succesvolle wijze een poeriemspiel op, dat uitverkocht was. Dit jaar zal deze traditie voor het eerst (weer) in Amsterdam-Oost plaatsvinden, we gaan uit van een korte lezing over het feest en het spel, gevolgd door een kort Amsterdams poeriemspiel en een feestelijke borrel met drank en spijzen.

3. Brood!

Als derde evenement hebben we twee opties die we eventueel combineren tot één evenement, gebaseerd op de verhalen van Joodse oud-buurtgenoten over bakkerij **5.1, 2, e** aan de Tugelaweg. Hier kochten veel Amsterdammers, specifiek Joden op zondag hun brood. Na de Tweede Wereldoorlog waren er nog weinig Joodse winkels over, hun eigenaren en clientèle grotendeels vermoord. Bakkerij **5.1, 2, e** keerde wel terug en wel naar de Tugelaweg, waar **5.1, 2, e** ; **5.1, 2, e** (1907-?) op de hoek van de Christiaan de Wetstraat (nummer **5.1, 2, e** weer

een bakkerswinkel opende, later overgenomen door zijn zoon **5.1, 2, e** **5.1, 2, e** (1937-2008). **5.1, 2, e** verkocht regulier brood, maar ook Joodse broodwaren zoals matzes, challes en gemberbolussen en werd een belangrijke plek voor veel Amsterdamse Joden uit Amsterdam-Oost om een vlag van het oude leven mee te krijgen en eveneens het begin van de wederopbouw.

Tegelijkertijd kregen we bericht van een 93-jarige vrouw die opgroeide in de Transvaalbuurt **5.1, 2, e**. Zij ging op school naar de Louis Bothaschool (later Kraaipanschool geheten) in de Kraaipanstraat waar ze met haar ouders en broers en zussen tijdens de Tweede Wereldoorlog gedurende zes weken ondergedoken zat op zolder. Dit onderduikadres was geregeld door hoofdonderwijzer van de school Eli van Tijn (1902-1945) die – zelf Joods – veel gevaar liep door zijn verzetsactiviteiten (hij was onderdeel van verzetsgroep Gerretsen en socialist). Van Tijn werd uiteindelijk verraden en via Amersfoort en Westerbork naar Auschwitz getransporteerd waar hij vermoord is, de briefschrijfster (toen een meisje) overleefde via 36 onderduikadressen de oorlog en schreef ons dat ze onlangs een bezoek bracht aan haar oude geliefde Transvaalbuurt, maar vreselijk moest huilen vanwege de rommelige en vieze staat van de buurt rondom haar oude woonhuis en schoolgebouw. Ze smeekte ons om haar herinnering van een nette fraaie buurt hoog te houden en iets hieraan te doen. Een idee is om als conceptueel project met vrijwilligers uit de buurt enkele van deze straten schoon te maken (met prikkers en andere middelen) ter ere van haar vroegere bewoners.

Als we beide evenementen combineren kunnen we dit als buurtactiviteit inzetten door huidige buurtbewoners en Joodse oud-buurtbewoners bij elkaar te brengen, in gesprek te gaan over het verleden en het heden van de buurt (dit gesprek kan omlijst worden door een historische lezing van bijvoorbeeld **5.1, 2, e** of een andere historicus) met een “broodstand” op de hoek van de Tugelaweg, waar het verhaal van de Verdoeners verteld wordt onder het genot van verschillende broodwaren.

Over De Joodse stad

De Joodse stad is een samenwerkingsproject tussen de faculteit Geesteswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam, het Joods Cultureel Kwartier en de gemeente Amsterdam dat ten doel heeft om het Joodse verleden uit Amsterdamse wijken zichtbaar te maken voor een lokaal Amsterdams publiek op een manier die betekenisvol is voor het heden. Door middel van onder andere kunstprojecten, evenementen, een website, lezingen en een podcastserie

viert de Joodse stad het Joodse karakter van Amsterdam en streeft het project ernaar om aan het grote publiek nog onbekende Joodse verhalen te vertellen en zo een inkijkje te verschaffen in de gelaagde Amsterdamse stadsgeschiedenis, om zo wederzijds begrip in de stad te vergroten. Twee belangrijke doelgroepen hierbij zijn de bewoners van de uitgelichte wijken evenals Joodse Amsterdammers die buiten deze wijken wonen. De buurt(geschiedenis) is telkens leidend voor de thema's die worden uitgelicht.

Partners:

Joods Cultureel Kwartier

Faculteit der Geesteswetenschappen, Universiteit van Amsterdam

Gemeente Amsterdam (Centrum)

Team

PI (UvA): Prof. dr. 5.1, 2, e

Projectleider/postdoc (UvA): ^{5.1, 2, e} 5.1, 2, e